

ĐÔ THỊ ĐẠI HỌC –

Góc nhìn từ các nhà thiết kế đô thị Trung Quốc

Bài đăng **Tạp chí Quy hoạch Xây dựng** (Bộ Xây Dựng), tháng 7-8/2011

TS. KTS. **Ngô Lê Minh**

1. Tổng quan về đô thị đại học tại Trung Quốc

Đô thị đại học là một mô hình phát triển cao của nền giáo dục đại học, được xuất hiện lần đầu tiên ở Anh và sau đó tại một số nước phát triển. Trong quá trình phát triển của các trường đại học, quy mô của bản thân các trường ngày càng gia tăng, chưa kể tới xu hướng liên kết, sát nhập một vài trường với nhau trở thành những cụm đại học có qui mô diện tích tương đương như một thị trấn. Vì thế, ra đời khái niệm khu đô thị đại học.

Đô thị đại học, tiếng Anh gọi là University City, còn tiếng Hán gọi là 大学城 (thành phố đại học). Theo "Đại từ điển giáo dục" của Trung Quốc xuất bản năm 1992 của Nhà xuất bản giáo dục Thượng Hải, *Đô thị đại học* được định nghĩa là một cộng đồng hoàn chỉnh xung quanh trường đại học, với qui mô dân cư khoảng từ 5 đến 10 vạn người, đảm bảo một môi trường học tập-nghiên cứu tốt cho sinh viên, có chỗ ăn ở, giao thông đi lại thuận tiện, và các điều kiện sinh hoạt tối thiểu khác. Chẳng hạn như các khu đô thị đại học Bologna của Ý, Cambridge và Oxford của Vương quốc Anh, v.v...

Trên thực tế, còn có nhiều khái niệm tương tự *đô thị đại học* được sử dụng như: thành phố hay thị trấn đại học, khu đại học, cộng đồng đại học,... Tất cả đều có đặc điểm chung về cấu trúc bao gồm một hạt nhân trung tâm là các trường đại học, và các khu chức năng tổng hợp phục vụ cho cộng đồng đô thị đại học đó cùng hệ môi trường sinh thái.

Chức năng chính của Đô thị đại học là cung cấp hệ thống cơ sở hạ tầng cho các trường đại học và cao đẳng, các cơ sở an sinh xã hội và hậu cần, theo một cơ chế quản lý nhất định để điều hành và quản lý các thành phần trong khu vực. Có thể nói đô thị đại học có nhiều đặc điểm khác biệt, và đòi hỏi nhiều yêu cầu phức tạp từ công tác quy hoạch, thiết kế, xây dựng cho đến vận hành và quản lý.

KTS Le Corbusier đã từng nhận định "*mỗi trường cao đẳng hay đại học tự thân nó đã là một đơn vị đô thị, bất kể kích thước lớn nhỏ, đồng thời còn là một đô thị xanh*".

Trên cơ sở khái niệm về đô thị đại học, cùng với đặc điểm và kinh nghiệm thực tế trong quá trình phát triển, các nhà thiết kế đô thị Trung Quốc đề xuất một đô thị đại học cần thiết phải có cấu trúc đặc biệt ở chỗ bên trong đó phải có các chức năng mang tính xã hội của một thị trấn. Và xu hướng phát triển tất yếu là ngày càng mở rộng trường đại học, kéo theo quá trình đô thị hóa nhanh chóng.

Từ những năm 1990s, Trung Quốc bắt đầu xây dựng các khu đô thị đại học, lý do chủ yếu vì nhu cầu phát triển kinh tế, khoa học-kỹ thuật và giáo dục, tốc độ đô thị hóa nhanh chóng, và nhu cầu sát nhập của các trường đại học. Trải qua nhiều mô hình thí điểm và đúc rút kinh nghiệm, họ đã có những bài học giá trị trong lĩnh vực mới mẻ này.

Hình 1. Quy hoạch đô thị đại học Từ Xuyên, Trường ĐH khoa học Hoa Nam.

Các bài học kinh nghiệm là:

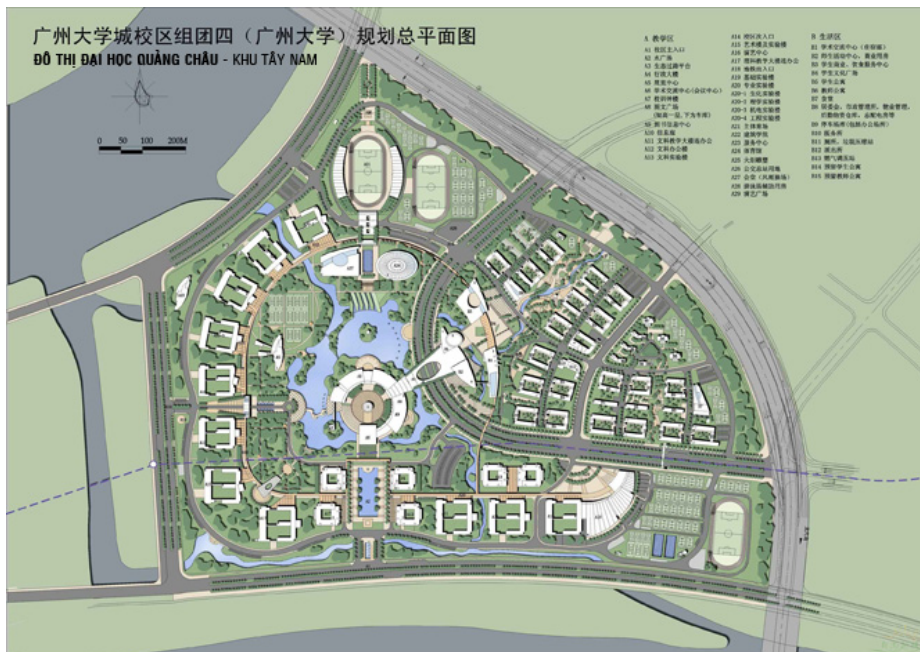
- 1/ Việc lập quy hoạch đô thị đại học còn thiếu chính xác về qui mô dân cư, độ lớn và vị trí của khu đại học. Lập quy hoạch cho đô thị đại học là đưa ra một quy hoạch phát triển toàn diện và dài hạn chứ không phải là lập một kế hoạch hành động chi tiết cho một khu dân cư đó;
- 2/ Việc áp dụng máy móc và thiếu cân nhắc các mô hình đô thị đại học "nhập khẩu" từ nước ngoài đã đem đến các bất cập trong quá trình vận hành và sử dụng các công trình, do có sự khác biệt tương đối với điều kiện ở nước ngoài;
- 3/ Diện tích xây dựng các đô thị đại học đã chiếm một phần đáng kể đất nông nghiệp hoặc đất trồng cây xanh tại các vùng ven đô thị.

Một số địa phương đã không căn cứ trên điều kiện thực tế có sẵn, chỉ mong muốn làm hoành tráng tạo uy danh, nên dành ra những khu đất rất lớn để xây dựng đô thị đại học. Chẳng hạn như đô thị đại học ở tỉnh Hồ Nam có diện tích 44 km², đô thị đại học Trịnh Châu ở tỉnh Hồ Bắc có diện tích 50 km²; dự án đô thị đại học Quảng Châu giai đoạn 1 có diện tích 17,9 km², giai đoạn 2 có diện tích 43 km²; dự án đô thị đại học Tiên Lâm ở thành phố Nam Kinh có diện tích quy hoạch lên tới 70 km².

Với hơn 50 đô thị đại học đang được triển khai xây dựng trên cả nước thì lượng diện tích đất nông nghiệp bị thu hồi và chuyển đổi là rất lớn. Trong khi đó Trung Quốc vẫn là một

đất nước nông nghiệp, đất đai là gốc rễ và nguồn sống của nông dân, cho dù họ có được đền bù đất thì vẫn không đáng kể, và hậu quả sẽ là sự mất cân bằng nguồn sống và phát triển thiếu tính bền vững.

4/ Đô thị đại học được vận hành theo cách quản lý cộng đồng, chia sẻ nguồn lực và trách nhiệm, chia sẻ hệ thống cơ sở hạ tầng, thúc đẩy phát triển kinh tế, và quá trình đô thị hóa,...nhưng ngược lại cũng phá vỡ mô hình giáo dục- đào tạo chuyên sâu truyền thống của từng trường đại học.

Hình 2. Quy hoạch đô thị đại học Quảng Châu, tỉnh Quảng Đông, Trung Quốc

Hình 3. Đô thị đại học Tiên Lâm, Nam Kinh (Xianlin, Nanjing)

2. Giới thiệu một số đô thị đại học tiêu biểu tại Trung Quốc

- Đô thị đại học Quảng Châu (Guangzhou):

Qui mô diện tích giai đoạn một là 17,9 km², giai đoạn hai là 43 km², qui mô sinh viên là 180.000 – 200.000 sinh viên, tổng số dân cư sẽ là 350.000 – 400.000 người. Tháng

9/2004, đã có 45.000 sinh viên đầu tiên nhập học, tới tháng 9/2007 số sinh viên đã tăng tới 100.000. Khi toàn bộ khu đô thị đại học đi vào hoạt động với 35 vạn người thì đây sẽ coi như một thành phố nhỏ.

Hình 4-5. Quy hoạch từng khu vực của đô thị đại học Quảng Châu

Hình 6. Mô hình một góc khu đô thị

Về mặt quy hoạch, đô thị đại học Quảng Châu nằm trọn vẹn trên một hòn đảo tự nhiên, xung quanh 4 mặt là sông. Ban đầu khi lập quy hoạch, địa hình có đồi núi thấp, về sau khi xây dựng đã san lấp khu núi này, chặt nhiều cây xanh và đã làm biến đổi một phần không gian sinh thái, khí hậu của vùng phụ cận.

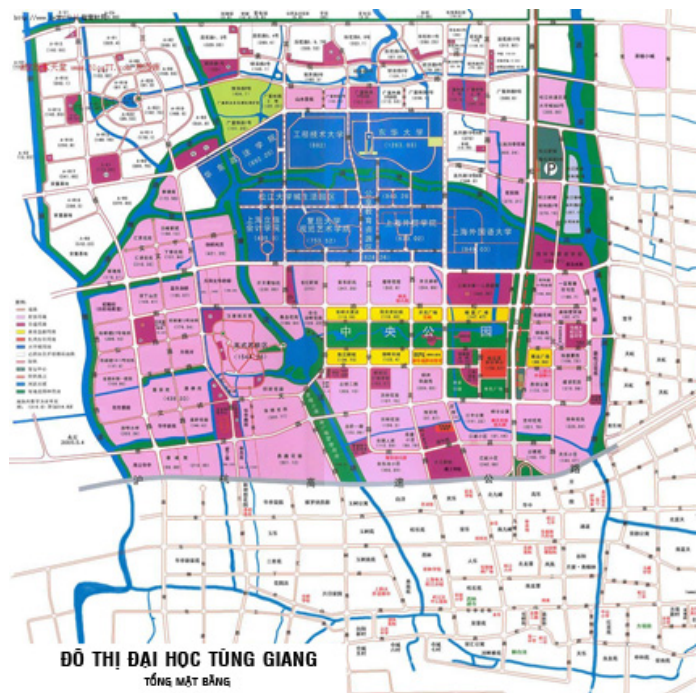
- Đô thị đại học Tùng Giang, Thượng Hải (Songjiang, Shanghai)

Đô thị đại học Tùng Giang tại thị trấn Tùng Giang (Songjiang), ở phía Tây bắc của Thượng Hải. Qui mô diện tích 5,3 km², qui mô 80.000 sinh viên, số sinh viên hiện tại là 52.000 người, với khoảng 7.000 nhân viên.

Về mặt quy hoạch, đô thị đại học Tùng Giang được tổ chức theo kiểu khu đại học mở, không có tường bao che, giữa các trường đại học và nhà trường không có tường ngăn chia,

chỉ là các không gian mở, và ngăn cách với đô thị bên ngoài bằng hệ thống kênh nước kết hợp vành đai cây xanh. Các trường đại học cùng sử dụng chung các tiện ích và không gian công cộng, nhằm mục đích chia sẻ hệ thống hạ tầng cũng như các dịch vụ trong nội bộ khu vực.

Hình 7. Quy hoạch tổng thể đô thị đại học Tùng Giang, Thượng Hải.

Theo ý tưởng thiết kế đô thị đại học, từ hệ thống thư viện, phòng thí nghiệm, trung tâm thể dục thể thao, nhà ăn sinh viên, các loại cửa hàng dịch vụ đều nằm trong một mạng lưới quản lý thống nhất, thông qua dịch vụ "Một thẻ" các sinh viên và nhân viên có thể sử dụng chung tất các cơ sở và dịch vụ, tránh đầu tư trùng lặp và lãng phí tài nguyên.

Mọi dịch vụ hậu cần, đầu tư khai thác và quản lý các loại hình dịch vụ trong đô thị đại học đều thông qua một Trung tâm phát triển. Họ chịu trách nhiệm với Ban quản lý khu đô thị đại học và lãnh đạo từng trường đại học, đảm bảo duy trì môi trường sự phạm an ninh, cảnh quan khuôn viên đại học, v.v...

Hình 8-9. Quảng trường sinh viên đô thị đại học Tùng Giang

- Đô thị đại học thành phố Trùng Khánh (Chongqing, Tây nam Trung Quốc)

Qui mô diện tích 20 km², dự kiến có 6 – 10 trường đại học với khoảng 150.000 – 200.000 sinh viên + giáo viên. Đô thị đại học Trùng Khánh đã đặt tiêu chuẩn cao cho công tác lập quy hoạch và xây dựng với khẩu hiệu "*Tiên phong miền Tây, Hạng nhất quốc gia*". Thiết kế khu đô thị đại học ưu tiên yếu tố con người, nhấn mạnh việc phân khu chức năng rõ ràng giữa khu học tập nghiên cứu với các khu ở và sinh hoạt dành cho sinh viên cũng như giảng viên. Đặc biệt, phát huy ưu thế khí hậu của vùng trong việc phát triển các rừng cây xanh, tạo cảnh quan sinh thái cho đô thị.

Kế hoạch xây dựng thực hiện theo ba giai đoạn: Cuối năm 2005 có 2 – 3 vạn sinh viên đầu tiên nhập học, năm 2007 hoàn thành cơ bản các khu chức năng, năm 2010 đã hoàn thành toàn bộ khu đô thị đại học.

- Đô thị đại học thành phố Côn Minh, Vân Nam (Kunming, Yunnan)

Qui mô diện tích gần 11 km², qui mô 120.000 sinh viên, cách trung tâm thành phố Côn Minh khoảng gần 20km. Khởi công xây dựng từ năm 2004, đến nay đã có khoảng 10 trường đại học trong khu đô thị đại học, trong đó những trường đầu tiên nhập vào là Đại học Sư phạm Vân Nam, ĐH khoa học công nghệ Côn Minh, ĐH dân tộc Vân Nam, Học viện Trung y dược Vân Nam. Trong tương lai không xa, tất cả các trường đại học của tỉnh Vân Nam Trung Quốc đều tập trung trong đô thị đại học này.

Hình 10. Quy hoạch tổng thể đô thị đại học Côn Minh, Vân Nam

Hình 11-12. Cổng chính đô thị đại học Côn Minh & Khu ký túc xá sinh viên

3. Phương án thiết kế đô thị đại học Phố Hiến-Hưng Yên của Trung Quốc

Viện nghiên cứu thiết kế kiến trúc Đồng Tế, Thượng Hải (viết tắt TJUAD) vừa tham dự Cuộc thi kiến trúc quốc tế Quy hoạch – Kiến trúc Khu đô thị đại học Phố Hiến – Hưng Yên, từ tháng 3 - 6/2011.

Phương án thiết kế của TJUAD mang chủ đề chính “*Growing Intelligent City, Ecological Complex Campus*”, tức là “Phát triển đô thị sáng tạo, Hình thành cụm đại học sinh thái”. Các nhà thiết kế đô thị Trung Quốc nhận định, đặc trưng của một đô thị Việt Nam là sự hình thành đô thị từ cấu trúc đơn giản của làng xã truyền thống. Trên các tuyến đường phố của đô thị, hầu hết mọi hoạt động đều diễn ra một cách tự phát, thiếu sự kiểm soát chặt chẽ của chính quyền, vì vậy cuộc sống đô thị mang đầy màu sắc và sôi động, nhưng cũng bao hàm các yếu tố không ổn định, thiếu tính bền vững.

Đối với Trung Quốc, hiện nay các đô thị đại học đều được quy hoạch và xây dựng tại các vùng ngoại ô của các thành phố lớn, nơi có núi non và mặt nước, môi trường sinh thái tốt. Theo lý thuyết quy hoạch hiện đại, môi trường sinh thái là một yếu tố cần thiết cho nên các đô thị đại học tại Trung Quốc đều coi đây là một nguyên tắc bắt buộc khi lập quy hoạch, nhằm tạo môi trường học tập-nghiên cứu và sinh hoạt tốt nhất, có chất lượng cao và thu hút cộng đồng.

Hình 13. Phát triển đô thị sáng tạo, Hình thành cụm đại học sinh thái

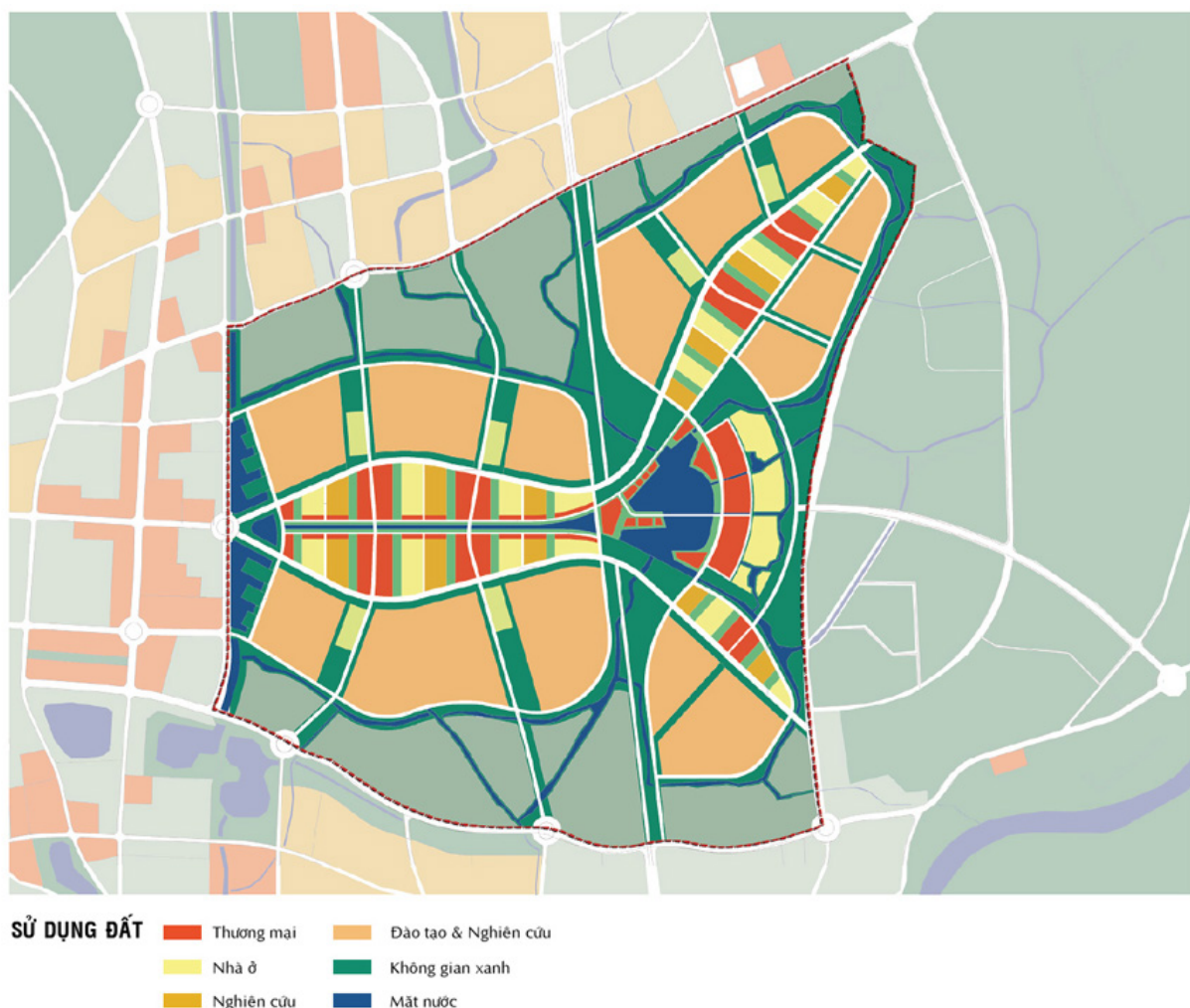

Growing Intelligent City
Ecological Complex Campus

Dưới góc nhìn của nhóm nghiên cứu, khu đất của dự án đô thị đại học có các đặc điểm chính sau:

- Các yếu tố thuận lợi: Môi trường tốt, Vị trí liền kề với khu đô thị cũ
- Các yếu tố bất lợi: Có tuyến đường quốc lộ cắt qua khu vực, Thiếu bản sắc, Chưa có cơ sở hạ tầng
- Các cơ hội: Cơ hội phát triển mới cho khu đô thị đại học, Hợp tác chiến lược giữa chính quyền địa phương và Bộ giáo dục & đào tạo
- Các thách thức: Bảo vệ những công trình đã có bên cạnh những công trình mới, Ảnh hưởng đến sự cân bằng môi trường sống.

Khu đại học Phố Hiến có diện tích khoảng 1.735 ha, trong đó khoảng 700 ha dành cho xây dựng các cơ sở giáo dục đào tạo, nghiên cứu phát triển, 300 ha dành cho xây dựng khu đô thị với quy mô dân số khoảng 30.000 người, còn lại là các khu ở dân cư hiện hữu, đất chuyên dùng và đất cơ sở tôn giáo.

Hình 14. Bản đồ sử dụng đất của khu đô thị đại học.

Ý TƯỞNG TỔ CHỨC KHÔNG GIAN

a) Nối liền quá khứ với tương lai

Khu đô thị đại học đóng vai trò như một nhịp nối giữa khu đô thị cũ kém phát triển với khu đô thị mới đầy tiềm năng, hướng phát triển từ Tây sang Đông, và từ Tây Nam lên phía Đông Bắc của khu vực nghiên cứu. Một hệ thống đường giao thông hoàn chỉnh được quy hoạch phục vụ cho việc phát triển của Hưng Yên.

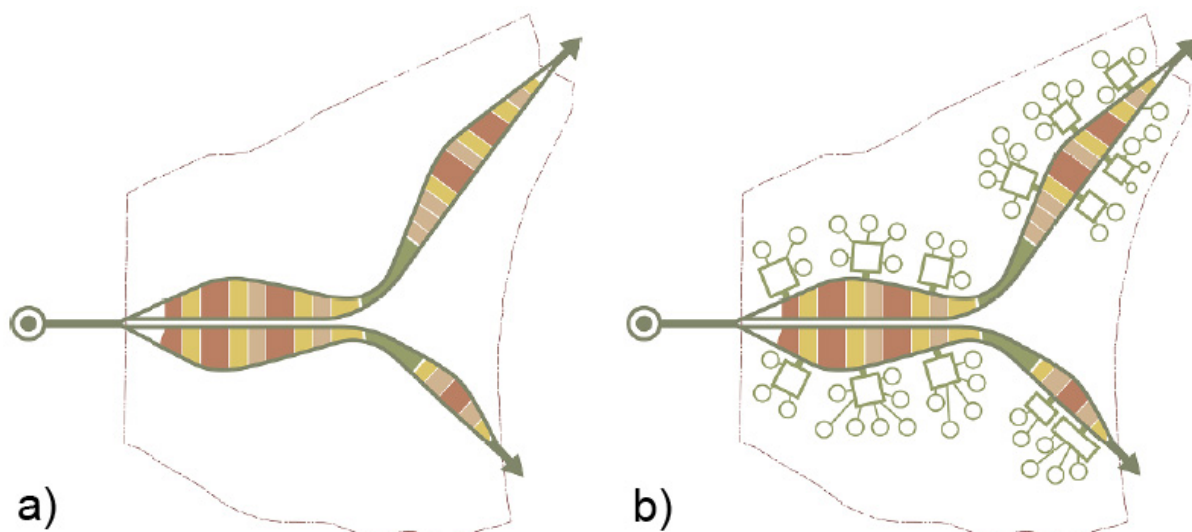
b) Làm phong phú tính hỗn hợp của đô thị

Về mặt cấu trúc không gian, đồ án tạo nên một khu đô thị hỗn hợp theo kiểu mô hình xếp cặp nhiều lớp không gian: Khu nhà ở - Khu thương mại - Khu học tập và nghiên cứu – Không gian mở, tạo nên tính hỗn hợp trong các hoạt động học tập, làm việc và cuộc sống. Hình thức đan xen chức năng hỗn hợp này đã được vận dụng thành công tại Trung Quốc thời gian qua, đem lại cho khu đô thị đại học một phong cách tiếp cận mới đa dạng hơn, đồng thời đảm bảo đáp ứng đầy đủ các dịch vụ và thương mại cần thiết (Hình 15a).

c) Liên kết khu đại học với mạng lưới đô thị

Khu giáo dục và đào tạo (đặt tên gọi là *New Life Spine*) nằm ở vành ngoài khu đô thị, trong khu vực *New Life Spine* này có tổng cộng 12 cụm trường đại học và 2 cụm nghiên cứu, từng cụm liên kết với trục trung tâm đô thị bằng các tuyến không gian mở và các tuyến phố đa chức năng (Hình 15b).

Các cụm trường đại học được quy hoạch và tổ chức không gian theo một cấu trúc thống nhất và đồng dạng, mô hình hạt nhân ở trung tâm, cơ sở đào tạo phân tán xung quanh. Về mặt sinh học, cấu trúc này mô phỏng theo bông hoa đào truyền thống, trung tâm của đô thị truyền năng lượng và cảm hứng cho các cụm trường, rồi lan tỏa tiếp tới các Khoa, Viện,... Cuộc sống đô thị và cuộc sống trong mỗi khu trường đại học tương tác, hỗ trợ nhau, và cùng liên kết tạo thành một cấu trúc thống nhất.

Hình 15. Tính hỗn hợp của đô thị cùng với các khu đại học.

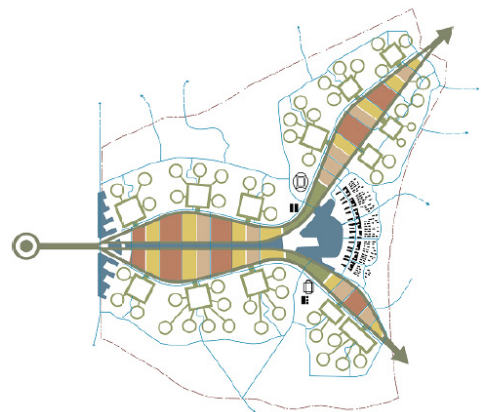
d) Điểm nhấn vào khu trung tâm đô thị

Một không gian xanh rộng lớn ở phía Tây khu đại học được tạo ra làm điểm kết nối giữa khu đô thị cũ với khu Trung tâm đô thị đại học. Không gian xanh này bắt đầu từ bờ sông Điện Biên, sau đó trải dài theo kênh nước, và kéo đến tận vùng hồ nước trung tâm (rộng 30 hectares), kết thúc là một tòa tháp trung tâm. Khu trung tâm đô thị đại học không chỉ là điểm nhấn của đô thị đại học mà còn xứng đáng để trở thành cửa ngõ của thành phố. Tòa tháp trung tâm Wisdom cao tới 100m sẽ bao gồm các trung tâm triển lãm, hội nghị - hội thảo, và thương mại. Ngoài ra, phía Đông là khu nhà ở biệt thự cao cấp với mật độ xây dựng thấp, tổng thể tạo thành hình vòng cung ôm lấy khu trung tâm phía trước.

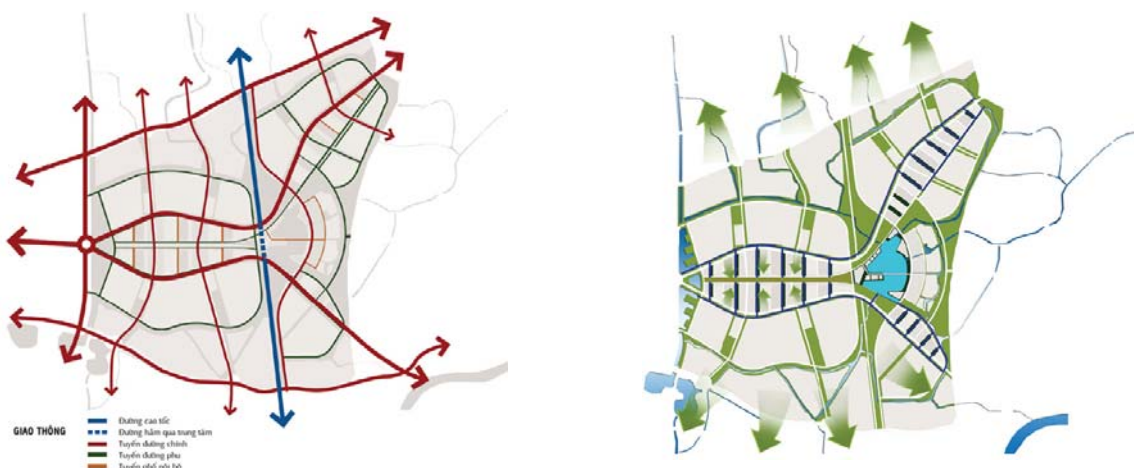
e) Liên kết trong khu đại học bằng một mạng lưới kênh nước

Hình thành hệ thống kênh nước hoàn chỉnh, bao quanh các cụm trường đại học. Mạng lưới nước này bao gồm một vòng bên trong của khu New Life Spine chảy xuyên qua các khu trường đại học và trung tâm nghiên cứu; vòng bên ngoài kết hợp với các không gian sinh thái – cây xanh tạo thành những dải ngăn cách mềm tự nhiên giữa các cụm trường đại học với các khu làng xóm và đường giao thông đối ngoại.

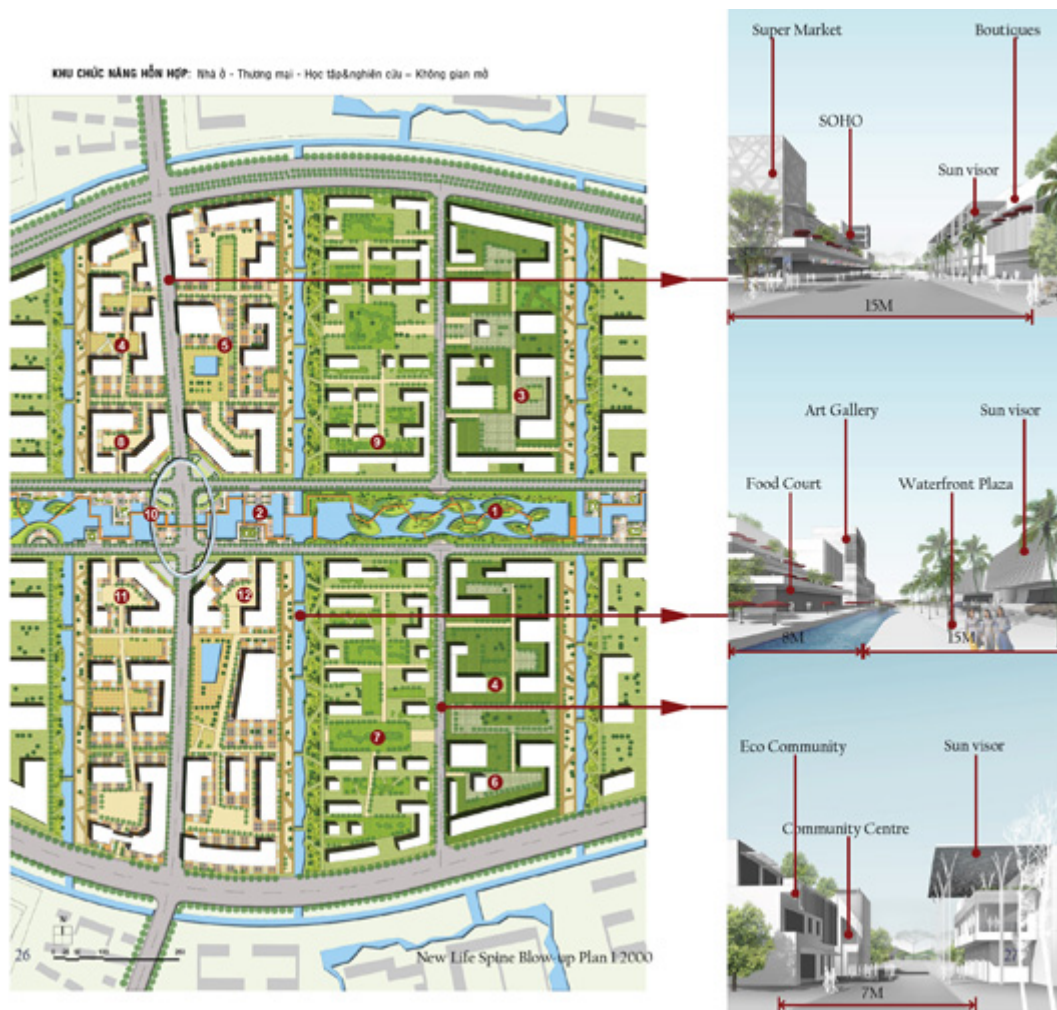
Đó chính là phương thức liên kết và phát triển bền vững giữa đô thị và trường học, giữa cái cũ và cái mới. Môi trường sinh thái và không gian xanh, kết hợp với hệ thống kênh nước sẽ tạo nên những khoảng cách ly mềm giữa khu nhà ở với các tuyến đường giao thông (Hình 16).

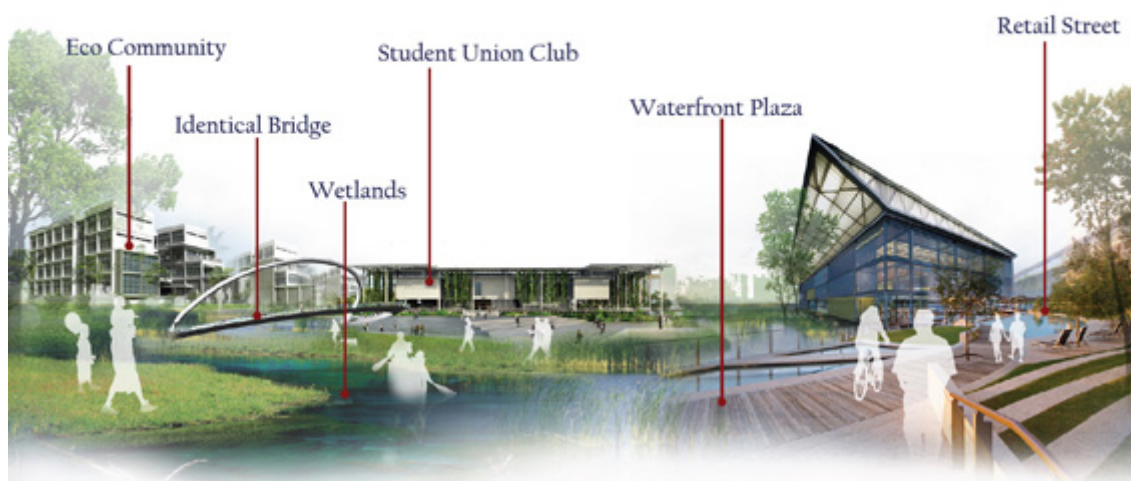
Hình 16. Liên kết trong khu đại học bằng một mạng lưới kênh nước.

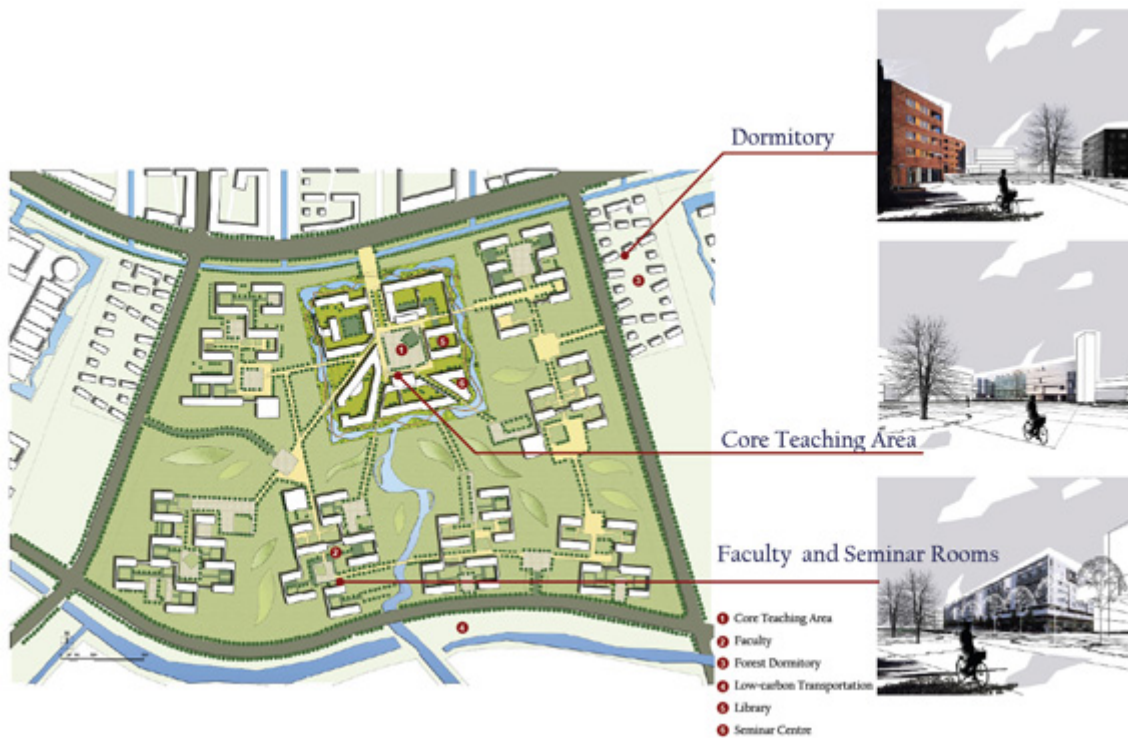
Hình 17-18. Sơ đồ tổ chức giao thông và hướng phát triển của các không gian xanh

Hình 19. Tổ chức không gian Khu giáo dục và đào tạo

Hình 20. Phối cảnh một góc Khu giáo dục và đào tạo

Hình 21. Tổ chức không gian một trường đại học.

Abstract:

University-city : Point of view from the Chinese urban designer

University-city is a completed community that surrounds the university, with the population of 50.000-100.000, assures a favorable environment for studying and researching, equipped with excellent accomodation, transportation and other needs. The common structural feature of university city : consists of a central nuclear universities, and other functional areas that supply for the community.

Chinese urban designers suggest an university-city with exceptional structure which possesses functional sociality of a town. China have experienced many tested models and learned valuable lessons in this area : 1/ The planning of university city is not precise enough in population scale, size and location of university area; 2/ The fact of applying imported devices brings difficulties in operation and utilization of the buildings; 3/ Construction area accounts for a remarkable portion of agricultural land or green area that surrounds urban; 4/ University city is destroying traditional education-training models of each university.